

EZELS IN DE BIJBEL

De ezel

van lastdrager tot messiaans rijdier

Joep Dubbink

De waardering van de ezel in de bijbel is een beetje dubbel. De ezel is een onrein dier, een dom en koppig beest dat alleen goed is als transportmiddel. Toch wordt de ezel veelvuldig in de bijbel genoemd, vaker dan ander vee, en is hij het rijdier van koningen en zelfs van de messias.

Prof. dr. J. Dubbink is predikant te Zeist (PKN) en bijzonder hoogleraar bijbelse theologie voor de Dirk Monshouwer Stichting aan de Vrije Universiteit.

Foto: Anton Sinke

Ezels hebben iets aandoenlijks. Met hun grote hoofd en hun overmaatse oren roepen ze iets koddigs en vertederends op. Een paard heeft standing, dat kan een raspaard of een topatleet zijn. In die divisie doet de ezel niet mee: Anky van Grunsven of Jeroen Dubbeldam op een ezel – alleen al de gedachte zet de lachspieren in beweging. Ezels roepen andere associaties op. Ze zijn ons via uitdrukkingen en spreekwoorden bekend als harde werkers, maar ook als koppig en dom; en toch ook weer niet zó dom als sommige mensen – ze stoten zich niet twee keer aan dezelfde steen.

In de bijbel, vooral in het Oude Testament, ritselt het van de ezels, van de sprekende ezelin van Bileam tot de weggelopen ezels van Saul.¹ Het zijn er zoveel,

dat het zelfs mogelijk is een kinderbijbel te schrijven die de verhalen vertelt vanuit ezel-perspectief.²

Hij komt voor in rijtjes, en dan meestal in uitdrukkingen als 'runderen, ezels en kleinvee', (Gen. 32:6; Ex. 22:3,9; Num. 31:28,30 enz.), waarmee wordt aangeduid dat hij een tussenpositie heeft tussen runderen en kleinvee. Een ezel is waardevol, en komt voor in geboden waarin het kleinvee ontbreekt. Als lastdier heeft hij recht op zorg bij overbelading (Ex. 23:5; Deut. 22:4), en mag hij ook rusten op de sabbat (Ex. 23:12; Deut. 5:14). Niet alleen daar vinden we hem in de Decaloog, maar ook bij het tiende gebod: in de opsomming van wat er van de naaste niet begeerd mag worden krijgt de ezel aparte vermelding, in tegenstelling tot geit en schaap, die het moeten doen

¹ OT in totaal 131 plaatsen voor de diverse woorden samen. Het NT steekt hierbij bescheiden af met slechts 5 plaatsen.

² Jörg Zink, *Al ben ik maar een ezeltje*, Hilversum, 1981. De gedachte dat de ezel van Abraham, die van Mozes en die van de Messias één en dezelfde zijn, overigens al in Pirque R. Eliezer 32.

met de restcategorie 'al wat van je naaste is' (Ex. 20:17; Deut. 5:21).

In veel verhalen is de ezel, met alle respect, een figurant. Hij³ faciliteert verhalen van Abraham tot Abigaïl door op te treden als transportmiddel en als lastdrager, hoewel je altijd de mogelijkheid open moet houden van een diepere laag (zie onder).

Onrein en toch waardevol

Merkwaardig is, hoe de ezel een tussenpositie inneemt, qua grootte tussen rundvee en kleinvee, maar ook in het systeem van rein en onrein, dat toch een systeem *zonder* tussencategorieën is. Maar de ezel komt daar toch dicht in de buurt. Leviticus zwijgt over het dier, indirect blijkt dat de ezel onrein is.⁴ Het gebod om het eerstgeboren mannelijk stuk vee

aan God te offeren strekt zich namelijk ook uit tot het ezelsveulen, dat blijkbaar dermate waardevol wordt gevonden dat het niet zomaar, zonder compensatie, ontvangen mag worden. Maar omdat de ezel onrein is, dus het dier niet zelf geofferd kan worden, wordt als 'lossing' het offer van een stuk kleinvee bevolen – tenzij men het dier niet wenst, het de nek breekt en er dus afstand van doet (Ex. 13:13; 34:20). De ezel heeft ook iets met de os: tezamen steken ze gunstig af bij Israël, omdat zij wél hun eigenaar en de krib van hun meester kennen (Jes. 1:3), en via die krib zijn ze apocriefe getuigen van de geboorte van Jezus geworden.⁵ Maar samen mogen ze dan toch niet ploegen (Deut. 22:10), daar speelt de onreinheid de ezel weer parten: als *schorriemorrie* (*sjor* en *chamor*) blijven ze een ongelijkwaardig duo.

Rijdier van koningen

In het intochtverhaal van Jezus speelt de ezel een hoofdrol: door middel van zijn vermelding wordt verwezen naar het nederige koningschap dat de profeet Zacharia aankondigt:

... zie, je koning komt naar je toe,
een rechtvaardige, een bevrijder is hij,
een ootmoedige, rijdend op een ezel

op een veulen, het jong van een ezelin.⁶
(Zach. 9:9, Naardense Bijbel)

De ezel biedt een alternatief voor het militair inzetbare paard: de profeet spreekt in het volgende vers over het wegvagen van militaire macht, strijdwagens en paarden. Matteüs en Johannes noemen expliciet de ezel, Marcus en in zijn voetspoor Lucas spreken over een veulen,⁷ maar het lijkt waarschijnlijk dat ook zij het ezelsveulen uit Zacharia bedoelen.⁸

Denk niet, dat het rijden op een ezel pretentieloos is: het heeft juist een duidelijk messiaanse connotatie, die niet alleen bij die ene Zacharia-tekst vandaan komt. De zonen van de richters Jaïr en Abdon rijden op ezels, blijkbaar ter ondersteuning van hun gezag als dorpschoude.⁹ De ezels die David van Siba krijgt aangeboden (2 Sam. 16:1v) zijn nadrukkelijk bedoeld 'voor het huis van de koning, om op te rijden.' In 1 Koningen 1:33,38 speelt de ezel een nog duidelijker rol bij de zalving van Salomo tot koning. Opmerkelijk is, dat concurrent Adonia het daar zelfs met wagens en ruiters en een escorte van vijftig man (vs. 5) niet redt tegen de koning op de ezel. De ingewikkelde tekst uit Genesis 49,10v verbindt in elk geval een komende heerser met een ezel en een ezelsjong die aan een wijnstok gebonden zijn. Al die teksten ondersteunen, dat er om de ezel in al zijn gewoonten een hoopvolle verwachting kan hangen.¹⁰ De Talmud zegt het beknopt: 'wie van een ezel droomt, mag hopen op de komst van de Messias.'¹¹

Tegenstellingen

De ezel is een verrassend beest. Hij combineert schijnbare tegenstellingen: onrein en waardevol, een slaafse loonarbeider (zie Gen. 49:14v waar Issachar met die karaktertrek bespot wordt) en toch koninklijk rijdier; aangezien voor dom, maar toch wijs (Num. 22-24); dier voor vreedzame doeleinden maar toch onverzettelijk. Een waardig rijdier voor de Messias.

³ Het kan evengoed een zij zijn: naast de *chomer* (ezel) treffen we ook de *aton* (ezelin) en de *'ayir* (ezelshengst).

⁴ Pedersen, *Israel, its Life and Culture*, Bd. III/IV, p. 317v, wijst dit aan zijn late komst in Palestina. Dat in 2 Kon. 6,25 een ezelskop blijkbaar wel gegeten wordt (namelijk verkocht tegen een woekerprijs) toont niet aan dat de ezel rein is, maar dat het eten van ezelsvlees, wellicht anders dan varkensvlees, in geval van uiterste nood denkbaar was.

⁵ Daarbij speelt ook Hab. 3,2 LXX een rol: "... temidden van twee dieren zult gij gekend worden..." Zie J. Ziegler, 'Ochs und Esel an der Krippe', in: *MThZ* 3(1952), 385-402.

⁶ 'Jong van een ezelin': dus geen muilvee, kruising ezelshengst-paardenmerrie, vgl. Gen. 49,11. Vgl. In der Smitten in: *TDOT* Bd. IV, p. 468, s.v. *ch⁶môr*.

⁷ Mat. 21,vv; Joh. 12,14v; Mar. 11,2vv; Luc. 19,30vv.

⁸ H.-W. Kuhn, 'Das Reittier Jesu in der Einzugsgeschichte des Markusevangeliums', in: *ZNW* 50 (1959), p. 83-91 betoogt dat de messiaanse duiding van Zach. 9,9 in de eerste eeuw al voor zichzelf sprak, en *polon*, veulen, in dit verband met hulp van Gen. 49,10 onmogelijk als paardenveulen mis te verstaan was.

⁹ resp. Ri. 10,4 en 12,14.

¹⁰ Het rijdier van Nehemia (Neh. 2,12.14) kan bewust geen ezel maar 'beest' heten, om elke pretentie van koningschap te vermijden (vgl. Neh. 6,6v). Zo *TDOT* bd. IV, p. 469.

¹¹ Ber. 56b, gecit. bij Kuhn, a.w., 88.